

6è Congrés Català de Salut Mental **MIGRACIONS, EXILI I REFUGI:** **DRETS HUMANS I SALUT MENTAL**

Barcelona, 1 - 3 de juny de 2017

GRUP-3 - L'ATENCIÓ INTEGRAL A LES PERSONES MIGRANTS I REFUGIADES DES DE LA PERSPECTIVA DE LA SALUT MENTAL

Document de Síntesi

L'atenció integral des de la salut mental parteix de la necessitat de reconèixer la transversalitat del propi concepte de salut mental:

“Estat de benestar en el que l'individu és conscient de les seves pròpies capacitats, pot afrontar les tensions normals de la vida, pot treballar de forma productiva i fructífera i és capaç de fer una contribució a la seva comunitat”. OMS, 2013

Tot i aquesta aproximació a la salut mental, les diferències culturals, avaluacions subjectives, i la competició de teories professionals, fan difícil definir «la salut mental».

El treball del nostre grup parteix de la necessitat de trobar un espai per a la reflexió, revisió i generació de propostes en relació a l'atenció a la salut mental de persones, famílies i grups que des de fa anys arriben a casa nostra provinents d'altres cultures i d'altres llocs del món, fugint de la misèria i la guerra.

El tema és complex i molts dels membres del GT3, tot i sentir-se interpel·lats com a ciutadans, no havien tingut ocasió d'aturar-se a reflexionar-hi com a professionals. Però considerem que cal fer un abordatge des de la salut mental perquè no hi ha ciutadania sense accés a la salut, ni salut sense salut mental.

Així, el grup planteja preguntes i dubtes al voltant de temes com l'acollida; l'especialització dels serveis per atendre persones que vénen de fora; sobre el funcionament de les pròpies xarxes de serveis; el reconeixement de la capacitat d'auto-organitzar-se i d'experiències d'acollida i acompanyament a través de grups, espais de creació, intercanvi...

Components Grup de Treball

Guillermo Mattioli, Isabel Cardenas, Jordi Marfà, Valentin Barenblit, Ada Ruiz, Lluís Albaigès, Pilar Mingo, Silvia Mondón, Gemma Cervera, Begoña Sarrias, Eloisa Fernández, Claudia Erill, Marta Figueras, Claudio Moreno, Núria Vergé, Núria Diez, Laia Martín, Paco Collazos, Florencia Quercetti, Montserrat Feu, Núria Mata, Yolanda Osorio, Miriam Pérez, Àngels Vives i Anna Carrió.

Sessions de treball

Vàrem començar la primera reunió al Novembre de 2016. Programades 10 reunions de treball (09/11, 30/11, 14/12, 10/01, 08/02, 08/03, 29/03, 05/04, 19/04, 10/05 i 24/05), precedides per dues reunions preparatòries el 14/09 i 05/10).

Descripció del clima de treball

En aquestes 10 reunions d'una hora i mitja, s'ha creat un clima de treball i d'intercanvi, amb expectatives diferents dels membres que hi formàvem part.

D'una banda alegria de poder compartir el projecte, de poder pensar junts/es (som moltes més dones que homes) durant un temps, deu reunions, amb persones amb les que no havíem treballat abans.

També la necessitat de compartir un posicionament col·lectiu davant la situació, que transcendís la mirada tècnica del que pensem que caldria. Un posicionament com a acte de denúncia davant la manca de responsabilitat política dels estats quan es vulneren clarament els drets humans.

Donat que es van anar incorporant nous membres del grup de treball ens hem hagut de presentar moltes vegades i tornar a explicar la finalitat d'aquestes reunions fet que ha creat un cert desconcert, oscil·lant entre la repetició, la represa parcial de temes, les preguntes bàsiques que ens formulàvem, la necessitat de tenir una mirada àmplia del tema i el risc de dispersió.

El grup ha anat oscil·lant entre 10 i 18 persones aproximadament a cada reunió.

Hem traspassat alguns elements de treball a partir de mails compartits, protocol de la Generalitat d'atenció als refugiats, Memòria SAIER, amb una sensació d'un cert descontentament per les fluctuacions del grup de treball, falta de marcs de referència i qüestionament intern.

Ens hem sentit a moments aclaparats per la grandària del tema, com si necessitéssim repensar-ho de nou tot.

Què significa Integració?

Què vol dir atenció Integral?

Des de la perspectiva de SM?

Calen Serveis Especialitzats?

Quin paper tenen les xarxes d'atenció en Salut, en SM i Serveis Socials?

Atenció "normalitzada" què significa? o desatenció?

Atenció comunitària que significa en aquest context?

Quins són els espais idonis per a l'acollida? quines són les condicions mentals, físiques etc.. que els poden convertir en espais d'acollida? Espais mentals dels professionals i a la vegada dimensió política i ètica.

Cóm es crea un espai que permeti la pròpia auto-organització de les persones ?

Quines característiques han de tenir aquests espais?

Són espais de grup?

Els grups els hem de fer els professionals primer?

No entendre'ns en el mateix idioma és una avantatge o un inconvenient?

Ens necessitem?

Guetos o dispersió?

Colonitzadors, com ens fem càrrec de la nostra història?

Bonisme? I fàcilment, decepció, ingrats...

Equilibri entre indiferència/paternalisme, entre professionalisme/respecte.

Ens organitzem nosaltres (els professionals) en grups i ja vindran ?

Hem necessitat organitzar-nos en grup per pensar les qüestions relatives a la salut psicosocial; Hem vist que al llarg dels anys al nostre país els professionals de la salut mental s'han incorporat a la trajectòria d'anys de treball de les organitzacions no governamentals en la defensa dels drets de les persones que arriben de lluny, i també al grup de professionals que, des dels àmbits de l'educació social, el treball social o l'antropologia s'han ocupat de l'atenció a les condicions de vida, a les necessitats bàsiques de les famílies i grups. Aquesta incorporació, que encara genera interrogants sobre com crear maneres per ser més complementaris, ha anat construint un espai pel debat al voltant de les qüestions que dins el nostre propi grup han anat sorgint i que donen compte de la complexitat. Complexitat que augmenta quan observem i ens adonem que fora de les xarxes de professionals hi ha altres xarxes, grups i iniciatives molt diverses que de forma natural s'organitzen per atendre i ocupar-se també de la salut psicosocial.

Durant el treball de grup ha anat apareixent la necessitat de pensar no només amb les persones “que han d’arribar” (com ara els refugiats que provenen de la guerra de Síria, però no tan sols aquests) sinó d’aturar-nos a veure quina és la realitat aquí, quanta gent arriba any rere any, des de fa molts anys, que conviu amb nosaltres, però que en aquests moments pot quedar invisibilitzada per l’allau mediàtic del “tema dels refugiats”, hem parlat en algun moment del tracte que es dóna a les diferents realitats, hi ha diferents categories de persones que arriben aquí? La gent que emigra fugint de la misèria (emigrant econòmic) o fugint d’altres situacions dramàtiques són diferents? Han de ser tractats diferents? També hem parlat del retorn, com part de la complexitat dels moviments migratoris.

Elements organitzadors

El grup de treball ha tingut una composició heterogènia. Professionals amb experiència en l’atenció a persones que han migrat, que han arribat, que demanen asil... professionals amb una llarga experiència en l’atenció a la SM però amb poca en el treball amb persones migrants, professionals dels serveis específics d’atenció a la salut mental d’aquest col·lectiu i d’altres persones interessades en el tema des d’altres àmbits. Això ha suposat un enriquiment mutu durant tot el procés.

Inicialment ens vàrem obrir a temes generals i ens va costar trobar el fil que articulés la tasca, per la complexitat del tema, el desconeixement específic de l’atenció a persones migrants per part d’uns quants membres del grup, i pel grau de complexitat que suposa el gran nombre d’iniciatives, experiències comunitàries i entitats, i el paper de cada una de les administracions (local, autonòmica, estatal).

D’altra banda hem sentit com si haguéssim estat esperant alguna cosa que no arriba. Hem viscut l’experiència com a rica i interessant, s’ha creat un espai de coneixement mutu no sense ansietats de dispersió i fragmentació, reproduint els malestars bàsics dels humans i més concretament dels humans en situació de migració.

Assetjats i alhora continguts per la necessitat de donar forma al nostre encàrrec en l’organització del Congrés a través del Plenari i els Tallers. Un cop hem pogut anar posant rostre i nom a aquelles persones que ens representarien en els diferents espais ha estat més fàcil anar articulant temes i qüestions. Des de la constitució del plenari que ha permès la incorporació al grup de persones noves, al contacte fet amb les persones que estan treballant en la comunitat en àmbits ben diversos, des de l’art plàstic, la música, l’esport, la dansa, els grups de paraula i que constituïran els tallers.

Vàrem poder posar nom als **tallers: “Trencadís”**, expressió gaudiniana que dóna forma a una fragmentació que esdevé creativa des de la seva multiplicitat. Ens va semblar representatiu del fenomen amb el que ens trobàvem: multitud d’experiències, propostes, iniciatives... fragmentades, disperses. I amb una gran necessitat de ser integrades sense perdre la seva pròpia identitat.

Tot això ens ha portat a pensar l'atenció. Usant una metàfora corporal: quin seria el teixit connectiu que necessitem per reunir iniciatives tant interessants però que poden quedar disperses?

En el treball del **Plenari** hem optat per donar lloc a professionals que des de fa molts anys treballen en l'atenció a la Salut Mental de les persones migrades en Serveis especialitzats i al Servei d'Atenció a immigrant Municipal de la ciutat de Barcelona. La moderació es fa des d'una professional del grup que ha publicat diversos treballs sobre aquest tema.

Algunes reflexions obertes

Entenem per atenció integral una manera de pensar tot el procés pel que travessa una persona abans, durant, en arribar a un lloc nou i en tornar a emigrar. La mirada sobre una situació que es pot fer sol o acompanyat, ser adult o nen, dona embarassada o vell. Dificultat de la sortida i del periple vital fins arribar aquí. Experiències vitals. Afirmació d'un projecte de vida. Explotació, crueltat, màfies.

Cal denunciar que estem sotmesos a unes polítiques d'immigració que vulneren els drets humans i atempten directament contra la salut.

- Atendre integralment des de la salut mental vol dir atendre i fer-se càrrec de la realitat de cada una de les persones, famílies, tenint en compte el seu context. Ocupar-se del patiment humà des d'un apropament a la seva complexitat, des del reconeixement de la singularitat de cada un de nosaltres. Els serveis de salut mental especialitzats en atendre persones immigrants s'aproximen a aquesta realitat amb una gran sensibilitat i coneixement. Podem pensar en articular mesures que facilitin la formació, sensibilització i aprenentatge dels professionals dels serveis generalistes?
- Respecte als referents, les diferents xarxes estan fragmentades i tenen massa forats per on es pot perdre la continuïtat, però alhora cal donar espai a formes i xarxes informals que no deixin atrapats i permeti la capacitat d'auto-organització
- Com articular un acollida a les persones, que tingui un caràcter singular i grupal. Que tingui en compte la salut i l'autonomia de les persones que arriben, les seves capacitats d'auto-organització, i també la seva vulnerabilitat i el dany que han sofert i que segurament no serà accessible fins que hagin pogut assegurar qüestions de supervivència i de papers, de sostre, alimentació, identitat.
- Quin abast té la nostra tasca com a grup? Podem fer propostes organitzatives de l'atenció o hem d'obrir un espai d'intercanvi d'experiències de diferents llocs per tal d'anar trobant les fórmules que son més adients, prenent en consideració una sèrie de criteris que hem d'explicitar?
- El grup ha deixat obert el debat al voltant de com poder oferir espais grupals. Això ha generat reflexions que han quedat obertes a seguir pensant sobre la necessitat dels grups. El grup és un lloc per l'acollida, per la contenció, pel reconeixement mutu, per la primera cohesió en el lloc nou? I si ho és, quin tipus de grup? I en quins moments o fases del procés

migratori? No podem desestimar ni substituir el valor de les xarxes socials informals, especialment amb les persones immigrades del mateix origen (sovint malvistes com a ghetto -i a vegades ho poden ser- però en els inicis de la migració almenys un recurs amb valors psicosocials inestimable).

- Des del treball amb pacients després de naufragis personals, ens ha portat a crear dispositius d'atenció grupal i hem comprovat la seva efectivitat. Els professionals de la SM assistim a guerres i devastació que es produeix en el sí de les famílies, on es produeixen tragèdies, on es donen abusos, maltractaments, per part dels teus, incomprensió, on emmalaltim, o ens matem o ens maten, on les famílies son exiliades de casa seva (desnonaments), on les persones queden al carrer. I hem de participar en les tasques de rescat. El debat que ens ocupa és el pensar en com és viscut, pensat, imaginat... l'espai grupal en cada una de les realitats amb les que ens trobem? Podem imaginar:
 - Com poder oferir espais grupals (amb un té, cafè o unes infusions) que permetin agrupar-se els professionals involucrats en l'atenció, des de la salut, el treball social, ensenyament, veïnatge, informants, traductors.....Que tingui un caràcter de Grup Multi Familiar (García Badaracco)
 - Crear espais participatius per aprendre a sortir d'un "no lloc" de cadascú. Per la trobada amb l'altre. Aquests espais han de ser llocs de seguretat i no poden dependre només d'un professional. Han de ser llocs segurs, de pertinença, de participació, de reconeixement mutu, de treball. Des d'allà s'organitza l'atenció i s'integra. Espai des d'on puguin aparèixer possibilitats d'autoorganització, en contacte amb la comunitat.
 - Són els espais naturals de sensibilització dels professionals i d'aprenentatge.
 - Des d'aquest espai, connectiu i de vincle, és possible la detecció de dificultats psíquiques de més envergadura i la possibilitat de ser atesos a la xarxa d'atenció primària o de SM, però a partir dels professionals del grup que assegurin la vinculació.

Com a grup hem deixat doncs molts temes oberts a seguir pensant i la necessitat de poder gestar alguna iniciativa que ens permeti sortir de la impotència amb la que ens sentim quan ens adonem que són qüestions de competència dels Estats les que impedeixen la salut i produeixen que emmalaltim.

El constituir-nos en grup, amb d'altres grups pot ser una mesura per denunciar i seguir en la línia de defensar el dret a la salut.